

DOI: 10.60940/Haide2023.12.8

ARDOLINO, FRANCESCO

Universitat de Barcelona
ardolino@ub.edu
ORCID: 0000-0002-2829-5280

MATAS, MERITXELL

Universitat de Barcelona
meritxellmatas@ub.edu
ORCID: 0000-0002-7644-5183

UNA NOTA EXTRAVIADA SOBRE JOAN MARAGALL

A MISSING NOTE ABOUT JOAN MARAGALL

Una casa museu, una revista monotemàtica, la publicació en línia dels manuscrits i de les cartes, l'edició crítica de les obres completes i altres iniciatives puntuals impedeixen que els especialistes es puguin queixar sobre l'estat de salut i de compromís dels estudis maragallians. Això no significa que no hi hagi res per millorar, ans al contrari: tots aquests resultats i instruments fan més fàcil la detecció de punts foscos, territoris inexplorats o imprecisions que es poden esmenar a poc a poc. Si haguéssim d'assenyalar un punt de partida, potser el camp que seria oportú revisar amb més urgència és el que ocupa la recerca bibliogràfica. Se'ns fa estrany que, per tenir unes referències generals, encara calgui recórrer a les pàgines finals de les edicions de la *Selecta* i completar-les anant a alguna biblioteca que conservi, mig desgastat i amb full estripats, el volum vermell de *Poesia* a cura de Glòria Casals, o bé agenollar-se davant d'alguns dels elegits que el posseeixin perquè ens el deixin consultar.

I tanmateix, aquelles bibliografies són precioses i encara ens reserven sorpreses. Per exemple, qui s'ha adonat que a *La fiera letteraria* va sortir un text de Giacomo Prampolini —«not to be confused, as has sometimes happened, with the artist Enrico Prampolini» (Douglas 264): aquest últim, afegim nosaltres, és l'artista futurista invocat per Salvat Papasseit a la «Lletra d'Itàlia»— sobre Joan Maragall? Gairebé ningú no ho ha notat, podem respondre amb una certa seguretat, atès que la data afegida en totes les entrades que hem trobat, «24-III-1920», és incorrecta i que s'ha continuat transcrivint així, edició rere edició, amb una coherència estratigràfica inopugnable. Això sí, l'adverbi *gairebé* significa que hi ha excepcions i és just remarcar-ne l'existència perquè ens han facilitat la feina. Un investigador italià, Alberto Maffini, va resseguir el rastre dels articles de Prampolini sobre literatura catalana al llarg de diverses revistes durant la dècada dels vint, fins a arribar a *La fiera letteraria* i, concretament pel que aquí ens interessa, al núm. 12 de l'any V de publicació, que correspon al 1929. Així, ens informa que:

Sullo stesso numero, una piccola nota di Prampolini segnala l'uscita di un volume contenente l'*opera omnia* del nume tutelare delle lettere catalane moderne, Joan Maragall. Il commento critico di Capdevila e la cura profusa nell'edizione delle poesie ne fanno un'opera certamente meritoria e lodevole. (41)

El misteri s'ha resolt, la confusió de l'any remetia a una errata tipogràfica típica –la substitució del número 9 per un 0– i els dubtes per rastrejar l'article en qüestió ja s'havien dissipat. Ara, però, començava una petita odissea. Primer de tot, és impossible trobar en terres catalanes aquest exemplar de *La fiera letteraria*; la recerca per Internet tampoc no ha estat productiva ja que aquell fascicle representava, si fa no fa, el tancament d'una època: a final de 1928 la revista traslladava la seva seu de Milà a Roma i, el 7 d'abril passaria a titular-se *L'Italia letteraria*. Són informacions conegudes, que es troben també a la Wikipedia italiana, però el que la Wikipedia no pot revelar és la complicació que això provoca en la catalogació de les biblioteques i, per més inri, dels fons privats dels col·leccionistes: el 1946 la publicació torna a assumir la capçalera original sense l'article, tot i que el recuperaria poc després; amb la qual cosa, les informacions sobre la fase inicial i aquest tercer període es juxtaposen. Llavors, de les dues, una: o ens tocava entrar dins el món de les subhastes, amb el risc que les descripcions poc acurades del producte ens induïssin a un error, o bé havíem de fer cap a la Biblioteca Nazionale de Roma, armar-nos de paciència i rebobinar pausadament els microfilms d'aquella sèrie de *La fiera letteraria*. Ens vam inclinar cap a la segona opció, i finalment, va aparèixer el text, que és, realment, poca cosa, però si més no tancava aquesta petita aventura:

A la frase final, Prampolini diu que s'ha limitat a assenyalar la publicació del primer tom de la que coneixem com l'Edició dels Fills; això sí, es reserva la possibilitat «di ritornare più diffusamente su questo prezioso volume», però sembla que la promesa no s'hagi complert i vam pensar que aquesta

nota esquivada restaria, a falta d'altres informacions, la seva última referència maragalliana. No va ser exactament així: Maffini ens ajuda a registrar-ne una altra, del tot anecdòtica, en la ressenya al llibre d'Estelrich *Entre la vida i els llibres*, «contenente riflessioni su Leopardi, Kierkegaard, Maragall, il poeta provenzale Charloun Rieu, Joseph Conrad e Jules Romains» (35). Ara tornem una mica enrere, perquè «nel 1925 la recensione dell'antologia *Les cent millors poesies líriques de la llengua catalana* (1925) di Josep Maria Capdevila offre al Prampolini l'occasione di andare oltre i “giovani” poeti, oltre l'attualità immediata, e di compiere “una rapida escursione verso il passato”» (Busquets 143). Efectivament, l'article del crític italià s'obre amb una llarga *excusatio non petita* per justificar una perspectiva històrica amb la qual: «s'arriva così agli immediati predecessori dei “giovani” poeti» (215). En realitat, Prampolini no es mostra gaire convençut de totes les figures que es mouen en aquest escaquer, si bé diu que:

Ma di quattro di esse non posso tacere: Jacuint [sic] Verdaguer, romantico, popolare, fervido e schietto soprattutto nelle poesie religiose; Joan Maragall (morto nel 1911) istintivo, primitivo, poeta di tutta la natura, del mare, dei monti, del popolo in festa, anima ricca, riboccante di sensazioni e di impulsi; Miguel Costa i Llobera, maiorchino, cultore severo della forma, costruttore di armoniose strofe dal ritmo classico; Joan Alcover, vivente, pure della scuola di Maiorca, ma elegiaco, musicale, caldo e comunicativo. (215)

Si més no, cal remarcar la consideració sobre l'impuls maragallià que algú li devia haver suggerit. Però el crític té pressa per concloure –«Maragall ha lasciato qualche discepolo; la scuola di Maiorca continua ad arruolare reclute allettate dal suo neoclassicismo» (216)– i exaltar un tríptic de la contemporaneïtat format per Carner, López-Picó i Guerau de Liost i els més joves, dels quals promet ocupar-se en els següents articles. L'atenció de Prampolini –«che forse conobbe il López-Picó di persona e comunque, sin dal 1922 diceva di seguire con attenzione la sua rubrica “Moralitàs i pretextos” di *La Revista*» (Busquets 140)– se centrarà essencialment en escriptors vius i en el seu currículum de mediador cultural: hem de recordar que, dècades més tard, seria ell qui posaria en contacte Tomàs Garcés amb Eugenio Montale (Gavagnin 84).

Aquests apunts maragallians són circumscrits en el temps i tenen una dimensió molt limitada. Però hi ha un element que teníem sota els ulls i al qual, paradoxalment, vam arribar amb una mica de retard: l'obra monumental *Storia universale della letteratura* amb diverses edicions –i que també va tenir una traducció al castellà. En el sisè volum, la reproducció d'un dibuix de Ramon Casas acompanya l'explicació de la figura de Maragall. Són anotacions correctes marcades pel títol de l'entrada, «Un creatore: Joan Maragall» (18) que suggereix una diferenciació programàtica entre fundadors i creadors; una mena de *coincidentia oppositorum* entre Verdaguer, com a tancament del passat, i el poeta de Barcelona, com a obertura cap al futur; i una exaltació del «magnifico *Elogi de la poesia*» (19) que, tanmateix, ens ofereix una lectura no del tot favorable al nostre poeta:

Al teorico si accompagnò sempre il creatore? La risposta dev'essere negativa: Maragall [...] possedette accanto a una eccezionale potenza d'intuito una spiccata incapacità critico-analitica, donde incoerenze, ineguaglianze, esempi manifesti di «forma» non raggiunta, in un'opera lirica che pur non è di mole. A rischio forse di eccedere in severità, si potrebbe dire che egli ha operato più con le idee che con le realizzazioni, se si eccettuano pochi componimenti, molto ammirati a ragione. (20)

Una afirmació que va encara més enllà de les típiques investides noucentistes contra el pensador —els principis del qual «resisteixen a penes la crítica més infantil», segons Josep Pla (62)— que caracteritzarien la *vulgata* crítica del segle XX. D'altra banda, la tria de fragments que la *Storia universale* reproduïx i acompanya amb traducció no és tan minsa: hi ha versos de «Conjugal», de «Vistes al mar» i «Seguit de les vistes al mar», de «Les muntanyes», i finalment una mena de tria de lectura simplificada del «Cant espiritual». A més a més, en aquest darrer cas, s'especifica que es tracta d'«una traduzione libera» (encara que el resultat no brilli per elegància):

Se il mondo, Signore, è già così bello, quando lo guardiamo avendo negli occhi la pace vostra, che cosa di più potete darci in un'altra vita?... Colui che disse «Fermati!» soltanto al momento della morte, io non lo capisco, Signore; io, che vorrei fermare molti momenti di ogni giorno per farli eterni dentro il mio cuore!... Tutto ciò che io vedo, a voi si rassomiglia in me... Lasciatemi dunque credere che siete qui. E, quando venga l'ora temuta in cui si chiudano questi occhi umani, apriremene, Signore, due più grandi per contemplare il vostro volto immenso. Siami la morte una nascita più grande! (22)

Sigui com sigui, tornem a la visió general del capítol. La versió castellana de la *Storia universale* té com a base la segona edició italiana (1948) i els textos citats augmenten, amb la reproducció sencera de «La vaca cega», «La sardana» i de l'article «La campana y el pararrayos». Qui sap si hi va haver una col·laboració directa del doctor Agustín Millares Carlo, «catedrático de la Facultad de Filosofía y Letras de Madrid y de la Universidad Nacional de México», tal com assenyala la portada. Si fa no fa, però, la lectura proposada és la mateixa: tant en italià com en castellà les referències a la producció maragalliana i a les seves influències és més que correcta i, paradoxalment, s'alternen amb els judicis més estrofaris i barroers. Una de les apreciacions més curioses és quan perdona la vida al poeta perquè «a ogni modo egli si salvò dal soggettivismo». Ara bé, d'una banda, una remissió a nota hi afegeix «e da smarrimenti in mistiche brune»; de l'altra, la continuació de la frase, amb un cert regust mussolinià, aclareix que tot això fou «grazie a un panteismo molto latino» (20).

Bibliografia

Busquets, Loreto. «La poesia catalana nelle riviste italiane del periodo 1919-1936: Giacomo Prampolini». *Rivista di Letteratura Italiana*, núm. 1-2, 2005, p. 137-144.

Douglas, Charlotte. «Malevich and De Chirico». *Rethinking Malevich*, ed. de Charlotte Douglas i Cristina Lodder. Pindar Presss, 2007, p. 254-293.

Gavagnin, Gabriella. «Text, context i tradició: a propòsit dels paratextos de les traduccions italianes de literatura catalana». *Entre literatures. Hegemonies i perifèries en els processos de mediació literària*, a cura de Gabriella Gavagnin i Víctor Martínez-Gil. Punctum, 2011, p. 83-97.

Maffini, Alberto. «Le riviste letterarie e la ricezione della letteratura catalana nella Milano degli anni '20». *Rivista Italiana di Studi Catalani*, núm. 5, 2015, p. 25-44.

Pla, Josep. *Joan Maragall. Un assaig. Obra completa. Edició 10è aniversari*, vol. XV. Destino, 1992.

Prampolini, Giacomo. «Note di letteratura catalana. Un'Antologia Lirica». *Il convegno*, núm. 4, abr 1925, p. 213-216.

— «Le poesie di J. Maragall». *La fiera letteraria*, núm. 12, 24 març 1929, p. 2.

— *Storia universale della letteratura*, vol. VI. «Letterature iberiche», UTET, 1938.

Prampolini, Santiago. «Un creador: Maragall». *Historia universal de la literatura*, vol. IX. Las literaturas ibéricas, trad. de José Almoína, Carlos Esplá, José López Pérez, revisió i ampliació d'Agustín Millares Calvo, Unión Tipográfica Editorial Hispano Americana, 1956, p. 424-433.